

VÁLTOZATOK KÉT DÁTUM KÖRÜL

Egy író alkotói egyéniségének méltatásában nyilván másodrendű fontosságú adat az, hogy mikor született és mikor halt meg, de éppen az író iránti megbecsülés azért megköveteli, hogy ha egyáltalán megemlíjtük ezeket a dátumokat, igyekezzünk pontosak lenni ebben a tekintetben is, akárcsak az irodalmi hagyatéék becslétes felmérésében. Csáth Géza azonban, úgy látszik, azok közé a kevesek közé tartozik, akiknek életrajzi adatai semmiképpen sem állnak össze a valóságnak megfelelő, egységes egészzé, mert a változatok sokasága mutatkozik meg születésének és halálának dátuma körül. Az irodalmi lexikonok és más irodalmi művek hosszú sorában szinte nem is lehet egyetlen olyan adatot sem találni, amely a születés és halál időpontját tekintve is tökéletesen megfelelne a valóságnak.

A 7 Nap 1968. február 9-i számában Dér Zoltán (d) jelzéssel egy kis oikket adott közre *Elkésett évforduló* címmel, s ebben örömet fejezve ki afelett, hogy a budapesti televízió képernyőjén is meglevenedtek Csáth legismertebb színdarabjának, *A Janikának* az alakjai, ugyanakkor sajnálattal állapítja meg, hogy „a Magyar Televízió kerekén egy évvel később emlékezett meg Csáth Géza nyolcvanadik születésnapjáról, mint amikor volt. Ugyanis írónk 1887., nem pedig 1888. február 13-án született, amint az a Könyvtájékoztató legújabb számában is olvasható, s amint azt föltételezhetően a televízió szerkesztői is tudják.”

Dér Zoltán mindjárt a magyarázatot is megadja ennek az évfordulónak a késedelmére. A *Magyar Irodalmi Lexikon* ugyanis szintén úgy tünteti fel, hogy Csáth Géza 1888. február 13-án született, s tekintve, hogy ez a kiadvány annyira nagy tekintélyű, hogy közölt adataira bátran támaszkodik nemcsak a nagyközönség, de még az irodalomtörténészek is, nyilván érthető, hogy tévedése nyomán tévedett a Magyar Televízió is. Ezenkívül azonban meg kell itt említenem azt is, hogy a *Magyar Irodalmi Lexikon* nemcsak a születés, hanem az elhalálozás dátumában is tévedett — ha nem is az évet, de a napot illetően, ugyanis adatai szerint Csáth Géza 1919. szeptember 29-én halt meg. Ebből a két dátumból nyomban kiderül, hogy a *Magyar Irodalmi Lexikon* viszont dr. Gulyás Pál *Magyar írók élete és munkái* című 1942-ben megjelent IV. kötetéből vette téves adatait. Dr. Gulyás Pál ugyanis, aki Brenner József néven tartja számon Csáth Gézáét, azt írja, hogy 1888. február 13-án született, és 1919. szeptember 29-én halt meg, mégpedig Baján. A *Magyar Irodalmi Lexikon* szerkesztői ugyan ezt a Baját kijavították olyanképpen, hogy Csáth „Szabadka közelében” halt meg, a téves dátum azonban megmaradt.

Ez a két téves dátum végigvonul aztán szinte az egész magyar irodalmi ismerettárban, más tévedésekkel is tarkítva, s ezekről feltétlenül még bővebben is kell szólni. Előzőleg azonban hadd említsem meg, hogy dr. Gulyás Pál, aki a legrészletesebben foglalkozik minden más hasonló kiadvány közül Csáth Gézával, e mellett elkövetett más tévedést is. Azt írja ugyanis, hogy Csáth Géza édesapját dr. Brenner Dezsőnek hívták, azaz egyszerűen felcserélte édesapja és öccse nevét, akit viszont Józsefnek nevez Dezső helyett. A tévedést már csak azért is ki kell igazítani, mert Brenner Dezső gyógyszerész, Csáth Géza öccse szintén szerepelt a magyar irodalomban, ugyanis Jász Dezső néven írt nemcsak a helyi lapokban, de még a Nyugatban is.

Ami pedig Csáth Géza halálának helyét illeti, maga dr. Gulyás Pál is ellentmond önmagának, mert amellett, hogy először Baját említi, a továbbiak-

ban azt írja, hogy Csáth Géza megszökött a kórházból, „s Bpnek indult, hogy fölvétesse magát a Moravcsik-klinikába. A demarkációs vonalnál a szerb határőrök feltartóztatták, és vissza akarták vinni Szabadkára. Ekkor a nála levő méreggel megmérgezte magát s néhány óra múlva kiszervenedett”. Tehát dr. Gulyás szerint is: nem Baján, hanem a demarkációs vonalnál.

Dr. Gulyás Pálnak ezek a dátumokait illető tévedései kihatottak a később megjelent művekre. Az 1967-ben megjelent *Magyar Életrajzi Lexikon* ugyan már helyesen tünteti fel a születési dátumot, de a halál időpontját továbbra is szeptember 29-ében jelöli meg. Juhász Gyula *Örökség* című, válogatott prózai írásokat tartalmazó gyűjteményében, amely 1958-ban jelent meg a Szépirodalmi Könyvkiadó gondozásában, a II. kötet végén, a 280. oldalon a *Szavak és nevek magyarázata* című életrajzi jegyzetekben szintén a helyes születési év szerepel, viszont a halál évét 1918-ban tünteti fel a könyv. A Magvető 1962-ben kiadott, *Juhász Gyula* című, s a nagy költőről szóló írásokat tartalmazó könyvében ugyanezek az adatok szerepelnek, hiszen nyilván az előbbiből vették át őket. A *Szárnyatlan madár* című antológiában viszont, amely 1976-ban jelent meg a Kozmosz Könyvek sorozatában, és a XX. század magyar prózairodalmából ad válogatást, s mint ilyen, a legfrissebb antológia, amelyben Csáth Géza is szerepel, az életrajzi adatok felsorolásában az elhalálozás éve helyes, a születés éve pedig a *Magyar Irodalmi Lexikon*hoz hasonlóan: 1888. A Gondolat kiadásában ugyancsak a múlt évben megjelent *Világirodalmi Kisciklopédia* a 249. oldalon szintén a dr. Gulyástól átvett dátumokat tünteti fel. Hasonlóképpen Lukács Jánosnak a Petőfi Irodalmi Múzeum Bibliográfiai Füzetei sorozatában 1973-ban megjelent *A magyar irodalom története* című bibliográfiája 1888-at tünteti fel Csáth Géza születése éveként. Érdekes viszont, hogy ugyanennek az intézetnek egy másik kiadványa, Botka Ferenc *A magyar irodalom első kiadásai* című műve már helyesen 1887. február 13-án jelöli meg Csáth születésének napját, de az elhalálozás dátuma itt is pontatlan, mert 1919. szeptember 11-e helyett 29-ét ír. Az 1925-ben megjelent *Világlexikon* 1918-at jelöli meg halála éveként, és ugyanígy a *Révai Kis Lexikon* 1936-ban kiadott kötete, valamint az *Új Idők Lexikona* is 1937-ben megjelent V—VI. kötetében. Foglalkozott röviden Csáth Gézával Ujjfalussy József *Bartók Béla* című könyvében is (Gondolat, 1976. — 3., javított kiadás), amikor *A fából faragott királyfi* első előadásáról szólván megemlíti, hogy a századforduló három nagy zeneesztétája, „Csáth Géza, Kovács Sándor és Zágon Géza Vilmos ez idő tájt haltak meg, tragikus módon mindhárman, 1918-ban.” Ez a tévedés szintén megmagyarázható, ugyanis így szerepel — Csáth Gézára vonatkozóan is — az 1965-ben megjelent *Zenei Lexikon* első kötetében is. Még nagyobbat tévedett Várkonyi Nándor, amikor 1942-ben kiadott, *Az újabb magyar irodalom (1880—1940)* című művében azt írja, hogy Csáth Géza Szabadkán halt meg — 1922-ben. És — nyilván Várkonyi alapján — hasonlóképpen 1922-t tüntet fel Csáth halálának éveként a *Vihar előtt* című elbeszélés-gyűjtemény is az 1900-as évekből, amelyet Geréb László állított össze, és a Szépirodalmi Könyvkiadó adott ki 1956-ban.

A vajdasági irodalomtörténészek persze szintén nem menekülhettek ezek elől a tévedések elől. Dr. Bori Imre például *Az irodalom élete* című tankönyvének még második, átdolgozott kiadásában is azt közli a gimnázium III. osztályának tanulóival, hogy Csáth Géza 1888-ban született. *Irodalmi hagyományaink* című művének szintén még 1973-ban megjelent második, javított kiadása is természetesen ezt az évet tünteti fel, és csak az 1975-ben megjelent *Irodalmunk évszázadaiban* válik pontosná az évszámjelölés. Dér (Dévavári) Zoltán az *Életjel* Miniatűrök sorozatában 1969-ben megjelent *Az árny zarándoka* című Csáth-füzetében ugyan az életrajzi adatok kronológikus felsorolásában azt írja, hogy Csáth Géza 1887. február 13-án született Szabadkán mint dr. Brenner József ügyvéd és Decsy Etelka első gyermeke, viszont a Matica srpska kiadásában 1972-ben megjelent *Leksikon pisaca Jugoslavije* című műben ő maga is ellentmond magának a dátumot illetően, ugyanis ezúttal 1887. február 14-én jelöli meg Csáth születésének napját. A halálozás dátuma azonban mindkét helyen pontos: 1919. szeptember 11. Terheli azonban ebben a szerborhvat nyelvű lexikonban egy másik tévedés, ugyanis azt írta, hogy Bernardin de Saint Pierre *Az indiai kunyhó* című könyvét, amely kéziratban maradt fenn, Csáth Géza ültette át magyar nyelvre, holott a fordítást Csáth Géza édesapja készítette. Dévavárit az tévesztette meg, hogy

Csáth Géának és édesapjának egyaránt dr. Brenner József volt a neve, s ez a név szerepel az említett fordításon is.

E sajnálatos tévedések ismertetése után azonban minden bizonnyal rá kell térnem a valódinak mondott dátumok helyességének igazolására is. Mindjárt az elején meg kell jegyezni, hogy a Dévavári által említett két nap: egyrészt február 13, másrészt február 14-e újabb bonyodalmat jelent a születési dátum megállapításában. A dátum esetében ugyanis ellentmondásba került egymással maga Csáth Géza, azaz dr. Brenner József és tulajdon anyakönyvi kivonata, valamint iskolai iratai is. Kezemben volt az író születési anyakönyvi kivonata, amelyet a szabadkai Szent Teréz plébánián adtak ki. Ennek az anyakönyvi kivonatnak a száma 233, s e fontos okmányban az áll, hogy a születés dátuma 1887. február 14, a keresztelés napja pedig február 15. Az újszülött neve: Josephus Stephanus Isabella, a szülők neve pedig Josephus Brenner és Adelhaides Decsy.

E szerint tehát tévesek volnának a legutóbb már helyesnek elismert adatok is, amelyek szerint Csáth Géza 1887. február 13-án született. Ez azt látszanak igazolni Csáth fennmaradt iskolai bizonyítványai is, amelyekben — egy kivételével — rendre 1887. február 14-e szerepel születési dátumként. Az egyedüli kivétel nyilván egyszerű elírás, mert ez 1887. április 14-ét tünteti fel Csáth születési napjának. Az érettségi bizonyítványon is a február 14-i dátum áll, és ugyanez szerepel abban az 1904—5. tanévből fennmaradt lecke-könyvben is, amelyet minden jel szerint maga a fiatal Csáth, azaz Brenner József töltött ki. Igen ám, de az ellentmondást magának Csáthnak a feljegyzéseiben találjuk meg. Ugyanis ő maga írja — nem is egy helyen —, hogy február 13-án van a születésnapja. Ennek az ellentmondásnak valószínűleg az lehet a magyarázata, hogy a kis Brenner József ugyan február 13-án született, de a plébánián nem ezt a napot, hanem a bejelentés napját jegyezték be születésének napjaként. Ha pedig már az anyakönyvi kivonatban ez a nap szerepel, akkor nyilvánvalóan nem szerepelhetett más az iskolai bizonyítványokban és a lecke-könyvben sem, még akkor sem, ha a kis Brenner József nem ezen a napon, hanem 13-án ünnepelte születésnapját. De hát magának az érintettnek mégiscsak jobban kell hinnünk, mint az anyakönyv holt papírjának.

Ezzel tehát megnyugtatóan igazolhattuk Csáth Géza, azaz Brenner József születésének dátumát. De hátra van még halálának pontos napja, aminek a tekintetében különösen erős ellentét mutatkozik a valóság és a lexikoni adatok között. Erre vonatkozóan a régi szabadkai lapokból kaphatunk megnyugtató választ. A Magyar Újság, azaz dr. Braun Henrik egykori Bácskai Hírlapja, amely 1919-ben címet változtatott egy időre, 1919. szeptember 13-i számában ugyanis hitelt érdemlően számol be a jeles író haláláról *Csáth Géza megmérgezte magát* címmel. Minden bizonnyal érdemes szó szerint idézni az egykori újsághírt, mert új adatokat is találunk benne! Tehát:

„Ma déli féltilzenkét órakor egy parasztszekér állott meg a Nemzeti Kaszinó előtt: a kocsirol szuronyos katonák szállták le, felsiettek a térparancsnokságra és jelentették, hogy egy holttestet hoztak a demarkációs vonalról.

A halott ifj. dr. Brenner József, írói néven Csáth Géza, aki hat héttel ezelőtt megőrült, és agyonlőtte a feleségét, és ugyanakkor ötféle méreggel megmérgezte magát, de valami különös véletlen folytán megmentették az életét és a bajai kórház elmeosztályán helyezték el.

Dr. Brenner József, a jónévé elmeorvosgyász a kórházból megszökött és Budapestre igyekezett. Kelebián akarta átlépni a demarkációs vonalat, de a katonaság elfogta az örült embert, aki azt kérte a katonáktól, hogy lőjék agyon. De mikor erre nem voltak hajlandók, mérget vett be. Az öngyilkossági kísérlet után még élt pár óráig, azután meghalt és behozták Szabadkára egy parasztszekéren. A holtteste paréjjal és fűvel volt letakarva.”

A hír szeptember 13-án jelent meg a Magyar Újságban, 12-i keltezéssel, tehát Csáth Géza holttestét 12-én szállították be Szabadkára, és 13-án, szombati napon már el is temették. Ez az újsághír nyilvánvalóan tanúsítja, hogy Csáth Géza nem szeptember 29-én halt meg, hanem 11-én. S ezek után már nem is marad más hátra számunkra, csupán az, hogy nyomtatékosan leszögezzük a helyes életrajzi adatokat, megszüntetve ezzel a sok-sok változatot:

Csáth Géza, családi nevén dr. Brenner József, Szabadkán született 1887. február 13-án, és meghalt Szabadka közelében, a demarkációs vonalnál 1919. szeptember 11-én.